तुङ्गभद्र पु० तुङ्गोऽपि भद्रः । १मदोत्कटकरिणि दक्षिणस्थे २नदीभेदे स्त्री मेदि० । "शर्करावर्त्ता तुङ्गभद्राकृष्णवेण्यादि" भाग० ५।१९।१८ स्त्री० भारतस्थनदीकथने । "तुङ्गभद्राजलं स्वादु स्निग्धं प्रोक्तं तथा गुरु ! । कण्डूपित्तास्रदं प्रायः सात्म्यं मेधाकरं मतम्" राजनि० तज्जलगुणा उक्ताः ।

तुङ्गवीज न० तुङ्गस्य शिवस्य वीजम् । १पारदे । "तुङ्गवीजसमायुक्तं गोलयन्त्रं प्रसाधयेत्" सु० सि० "तुङ्गो महादेवस्तस्य वीजं वीर्य्यं पारद इत्यर्थः" रत्ना० ।

तुङ्गवेणा स्त्री नदीभेदे "तुङ्गवेणा कृष्णवेणा कपिला शोण एव च" भा० व० २२१ अ० । "विनदीं पिङ्गलां वेणां तुङ्गवेणां महानदीम्" गा० भी० ९अ० ।

तुङ्गरस पु० तुङ्गः श्रेष्ठो रसोऽस्य । गन्धद्रव्यभेदे "कालागुरुविमिश्रेण तथा तुङ्गरसेन च" भा० आ० १२७ अ० ।

तुङ्गशेखर पु० तुङ्गस्तुङ्गशेखरमस्य । १पर्वते शब्दमा० । २उच्चशेखरयुक्ते त्रि० । कर्म्म० । १उच्चे शेखरे न० ।

तुङ्गा स्त्री तुङ्ग+टाप् । १वंशलोचनायां २शम्याञ्च राजनि० ।

तुङ्गिन् त्रि० तुङ्गं मेषादिकं स्थानमाश्रयत्वेनास्त्यस्य इनि । उच्चस्थिते ग्रहे २महाशतावर्य्यां स्त्री ङीप् राजनि० । ४प्रधानस्थानस्थे त्रि० । [३रात्रौ शब्दार्थचि० ।

तुङ्गी स्त्री तुङ्ग+गौरा०ङीष् । १हरिद्रायां २वर्वरायां मेदि० ।

तुङ्गीनास पु० तुङ्गी हरिद्रेव पीता नासाऽस्य । १कीटभेदे । "तुङ्गीनासो विषिलकस्तालको वाहकस्तथा । कोष्ठागारी क्रिमिकरो यश्च मण्डलपुच्छकः । तुङ्गनाभः सर्पपिकोऽवल्गुली शम्बुकस्तथा । अग्निकीटश्च घोराः स्युर्द्वादश प्राणनाशनाः" सुश्रु० ।

तुङ्गीपति पु० तुङ्गयाः रात्रेः पतिः । निशापतौ चन्द्रे त्रिका०

तुङ्गीश पु० कर्म्म० । १शिवे २कृष्णे ३सूर्य्ये च शब्दर० तेषां प्रधानस्थानस्थित्या तथात्वम् । ६त० । रात्रीशे ४चन्द्रे ।

तुच् पु० त्वच–क्विप् वा० संप्रसा०तुज–क्विप् वा पृषो० जस्य चः । १अपत्ये निघण्टु । "तुचे तनाय तत्सु" ऋ० ८।१८।१८ । "तुचे पुत्राय" भा० । "तुचे तु नो भवन्तु" ८।२७।१४। "तोजयति पितुर्ड्यादिकमिति तुच् पुत्रः तस्मै" भा० । पृषो० जस्य चः इति भेदः । हेमचन्द्रे तु जान्तत्वयाऽयं पठितः वेदे तु सर्वत्र चान्तत्वेनैव प्रयोगः ।

तुच्छ न० तुद–सम्प० क्विप् तुदा व्यथया छति छो–क । १शुन्याके (तुष) २हीने, उणा० । ३शून्ये अमरः ४अल्पे हेमच० । ५शून्ये च त्रि० । "किमेतैरात्मनस्तुच्छैः सह देहेन नश्वरैः । अनर्थैरर्थसङ्काशैर्नित्यानन्दघरोदधेः" भाग० ७।७। २८।८५ नीचोद्देशे ६तत्यायाञ्च भाग० । ७मन्दे अलीके च त्रि० ।

तुच्छद्रु पु० कर्म्म० । एरण्डवृक्षे शब्दच० ।

तुच्छधान्यक न० कर्म्म० । (भुसी) पुलाकु अमरः ।

तुच्छ्य न० तुच्छ–वेदे स्वार्थे ष्यार्थे वा यत् । १तुच्छशब्दार्थे २तुच्छकल्पे च "तम आसीत्तमसागूढमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदम् । तुच्छ्येनाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिना जायतैकम्" । ऋ० १० । १२९ । २ अयमर्थः । ननूक्तप्रकारेण यदि पूर्वमिदं जगन्नासीत् कथं तर्हि तस्य जन्म ? जायमानस्य जनिक्रियायां कर्त्तृत्वेन कारकत्वात् कारकं च कारणावान्तरविशेष इति कारकस्य सतो नियतपूर्वक्षणवर्त्तित्वस्यावश्यम्भावात् । अथैतद्दोषपरिजिहीर्षया जनिक्रियायाः प्रागपि तद्विद्यत इत्युच्यते कथं तस्य जन्म ? अत आह । तमसागूढमग्र अग्रे सृष्टेः, प्राक् प्रलयदशायां भूतभौतिकं सर्वं जगत्तमसागूढम् । यथा नैशं तमः सर्वपदार्थजातमाहृणोति तद्वत् आत्मतत्त्वस्यावरकत्वात् मायापरसं ज्ञं भावरूपाज्ञानमत्र तम इत्युच्यते । तेन तमसा निगूढं संवृतं कारणभूतेन तेनाच्छादितं भवति । छादकात्तच्छाद्यतमसो नामरूपाभ्यां यदाऽविर्भवनं तदेव तस्य जन्मेत्युच्यते । एतेन कारणावस्थायामसदेव कार्य्यमुत्पद्यत इत्यसद्वादिनोऽसत्कार्य्यवादिनो ये मन्यन्ते ते प्रत्याख्याताः । ननु कारणे तमसि तज्जगदात्मकं कार्य्यं विद्यते चेत् कथं नासीद्रज इत्यादि निषेधः । तत्राह तम आसीदिति । तमोभावरूपाज्ञानं मूलकारणं तद्रूपता तदात्मनाम् । यतः सर्वं जगत् प्राक् तम आसीदतो निषिध्यत इत्यर्थः । नन्वावरकत्वादावरकं तमः कर्त्तृ आवार्य्यत्वाज्जगत् कर्म्म । कथं तयोः कर्म्मकर्त्तृत्वादात्मत्वम् । तत्राह अप्रकेतमिति । अप्रकेतमप्रज्ञायमानम् । अयमर्थः । यद्यपि जगतस्तमसश्च कर्म्मकर्त्तृभावोयौक्तिको न विद्यते तथापि व्यवहारदशायामिव तस्यां दशायां नामरूपाभ्यां विस्पष्टं न ज्ञायत इति तादात्म्यवर्णनम् । अतएव मनुना स्मर्यते "आसीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् । अप्रतर्क्यमविज्ञेयं प्रसुप्तमिव सर्वतः" इति । कुतो वा न प्रज्ञायते तत्राह सलिलम् । सल–गतौ । औणादिक इलच् । इदं दृश्यमानं सर्वं जगत् सलिलं कारणेन संगतमविभागापन्नम् आसीत् । अस्तेर्लङि तिपि बहुलं छन्दसीतीडभावे हल्ङ्याब्भ्य इति